

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัย โดยแยกตามหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริการสนเทศด้านอาชีพ
 - 1.1 ความหมายและความสำคัญของบริการสนเทศด้านอาชีพ
 - 1.2 จุดมุ่งหมายของการให้บริการสนเทศด้านอาชีพ
 - 1.3 ขอบข่ายและรูปแบบวิธีการให้บริการสนเทศด้านอาชีพ
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเลือกอาชีพ
 - 2.1 ความหมายของการตัดสินใจเลือกอาชีพ
 - 2.2 ทฤษฎีการตัดสินใจเลือกอาชีพ
 - 2.3 ทฤษฎีการเลือกอาชีพและพัฒนาการทางอาชีพ
 - 2.4 ประเภทของอาชีพ
 - 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเลือกอาชีพ
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ
 - 3.1 ลักษณะของโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ
 - 3.2 ขั้นตอนการนำเสนอโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ
 - 3.3 ข้อดีและข้อจำกัดของโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ
 - 3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริการสนเทศด้านอาชีพ

ความหมายและความสำคัญของบริการสนเทศด้านอาชีพ

นอร์ริส ซีราน และแซช (Norris, Zeran & Hatch, 1966, pp. 22-23) กล่าวถึง ข้อสนเทศด้านอาชีพว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องเที่ยงตรง และก่อให้เกิดประโยชน์เกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่การงาน การหาแหล่งงาน การเข้าสู่อาชีพ ลักษณะและชนิดของอาชีพ รวมทั้งสถานภาพของงาน ค่าตอบแทน ความก้าวหน้า รวมถึงความต้องการของตลาดแรงงานในปัจจุบันและอนาคต

หน่วยศึกษานิเทศก์ (2538, หน้า 50) กล่าวว่า การบริการสนเทศด้านอาชีพ หมายถึง การจัดบริการข้อมูลด้านอาชีพ เพื่อช่วยเหลือเกี่ยวกับการวางแผน และตัดสินใจเลือกประกอบอาชีพในอนาคต โดยนำความรู้ที่ได้รับจากข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ด้านอาชีพมาประกอบเป็นเหตุผลในการตัดสินใจเลือกแนวทางการดำเนินชีวิตของตนเองเกี่ยวกับการประกอบอาชีพได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2544, หน้า 19) กล่าวว่า เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพทุกชนิด ทั้งโอกาสการทำงาน ธรรมชาติของงาน คุณสมบัติ สิ่งแวดล้อม บุคลิกที่จำเป็นในการประกอบอาชีพ ตลอดจนรายได้และการเตรียมตัวในการเข้าสู่อาชีพ ฯลฯ

จำเนียร ช่างโชติ (2544, หน้า 119) ได้ให้ความหมายการบริการสนเทศไว้ว่า หมายถึง บริการการจัดหาและรวบรวมเรื่องราว ข่าวสาร ข้อมูล และรายละเอียดต่าง ๆ ในด้านการศึกษา อาชีพ ทางสังคมและการปรับตัว เพื่อให้บุคคลได้รับรู้ เรียนรู้ และมีความรู้กว้างขวาง สำหรับนำมาประกอบการเลือก การตัดสินใจ และการวางแผนในชีวิตของคนที่เกี่ยวกับการศึกษาต่อการเลือกประกอบอาชีพ และการพัฒนาบุคลิกภาพให้ได้ดีที่สุด

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การบริการสนเทศด้านอาชีพ (Occupation Information) เป็นการให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับลักษณะอาชีพต่าง ๆ การศึกษาที่จำเป็นในการเข้าสู่อาชีพนั้น รายได้ แนวโน้ม และความต้องการของตลาดแรงงาน สภาพการณ์ในการทำงาน ความก้าวหน้าของอาชีพรวมทั้ง การเตรียมตัวและการปรับตัว เพื่อประกอบอาชีพให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล และสอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน

จุดมุ่งหมายของการให้บริการสนเทศด้านอาชีพ

จุดมุ่งหมายของการให้บริการสนเทศด้านอาชีพก็เพื่อช่วยให้บุคคลได้ใช้ข้อมูลด้านอาชีพในการวางแผนประกอบอาชีพและตัดสินใจเลือกอาชีพ ซึ่ง

หน่วยศึกษานิเทศก์ (2538, หน้า 50) ได้กล่าวถึง จุดประสงค์ของการบริการสนเทศด้านอาชีพไว้ ดังนี้

1. เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับงานอาชีพต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง
2. เพื่อให้นักเรียนได้ประโยชน์จากข้อมูลต่าง ๆ ด้านอาชีพมาประกอบการตัดสินใจเลือกอาชีพได้อย่างเหมาะสม
3. เพื่อให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการประกอบสัมมาอาชีพ เน้นคุณค่าของการทำงาน
4. เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่ดีในการทำงานและเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น

5. เพื่อให้นักเรียนสามารถแสวงหาแหล่งความรู้เกี่ยวกับอาชีพได้ด้วยตนเองเมื่อจบการศึกษาไปแล้ว

6. เพื่อให้นักเรียนได้รู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง ช่วยให้อาจพัฒนาตนเองไปได้เต็มตามศักยภาพ

จำเนียร ช่วงโชติ (2544, หน้า 121) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการให้บริการสนเทศด้านอาชีพไว้โดยสรุปได้ดังนี้ คือ

1. เพื่อช่วยให้นักเรียนเข้าใจขอบเขตอันกว้างขวางของการศึกษา งานอาชีพและกิจกรรมทางสังคม ในรูปของความสัมพันธ์ที่แต่ละอย่างจะเกี่ยวข้องกัน
2. เพื่อช่วยให้นักเรียนนำข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการเลือก การตัดสินใจ และการวางแผนดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ อย่างถูกต้อง และอย่างฉลาด
3. เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ มีนิสัยในการทำงานที่ดี ตลอดจนรู้จักวิธีทำงานร่วมกับผู้อื่น
4. เพื่อช่วยให้นักเรียนเข้าใจในโอกาสต่าง ๆ และลักษณะของความต้องการของตน ที่จะศึกษาหาความรู้ที่ถูกต้อง เกี่ยวกับงานอาชีพ การศึกษา และปรับตัว สำหรับเผชิญปัญหา และคิดหาทางที่จะแก้ปัญหาหรือช่วยตนเองได้
5. เพื่อช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้เทคนิค ในการศึกษาหาความรู้ ในรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพ การศึกษา และในด้านสังคม และเรียนรู้วิธีการที่จะตีความหมายจากความรู้ที่ได้รับ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ ในการนำตนเอง และการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้
6. เพื่อให้สามารถหาแหล่งบริการได้ถูกต้องเหมาะสม มีระบบระเบียบของการรวบรวม สะสมเอกสาร ความรู้ ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ได้อย่างทันสมัย กว้างขวาง และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ขอบข่ายและรูปแบบวิธีการให้บริการสนเทศด้านอาชีพ

การให้บริการสนเทศด้านอาชีพเป็นข้อมูลที่มีขอบข่ายกว้างขวางมาก เพื่อให้นักเรียนได้ทราบเกี่ยวกับโลกของงานอาชีพ ฮอปพอก (Hoppock, 1982 อ้างถึงใน สำเนา ขจรศิลป์, 2529, หน้า 49) ได้กล่าวถึง ขอบข่ายข้อมูลด้านอาชีพไว้พอสรุปได้ ดังนี้

1. แนวโน้มของตลาดแรงงาน
2. ลักษณะงาน
3. สภาพแวดล้อมของงาน
4. คุณสมบัติของผู้ประกอบอาชีพ
5. รายได้ ค่าตอบแทนที่ได้รับจากการประกอบอาชีพ

6. ความก้าวหน้าในการทำงาน

7. การกระจายของผู้ประกอบอาชีพ

8. ข้อดี ข้อเสียของแต่ละอาชีพ

จำเนียร ช่วงโชติ (2544, หน้า 122) ได้กล่าวถึง ขอบข่ายการให้บริการสนเทศดังต่อไปนี้

1. หน้าที่และลักษณะงานอาชีพต่าง ๆ
 2. ความต้องการของตลาดแรงงานในอาชีพต่าง ๆ
 3. แหล่งของข้อมูลสำหรับการศึกษาอาชีพ
 4. การเตรียมตัวเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ
 5. วิธีการสมัครงาน การสอบคัดเลือก การฝึกอบรม
 6. ความก้าวหน้าในงานอาชีพต่าง ๆ
 7. การวางแผนในการประกอบอาชีพ
 8. วิธีการประกอบอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ
 9. การเรียนรู้เกี่ยวกับการมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพที่สุจริตทั้งหลาย
 10. การเรียนรู้เกี่ยวกับนิสัยของการทำงานที่ดี และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้
- การให้บริการสนเทศด้านอาชีพมีรูปแบบและวิธีการให้หลายรูปแบบแตกต่างกันไป

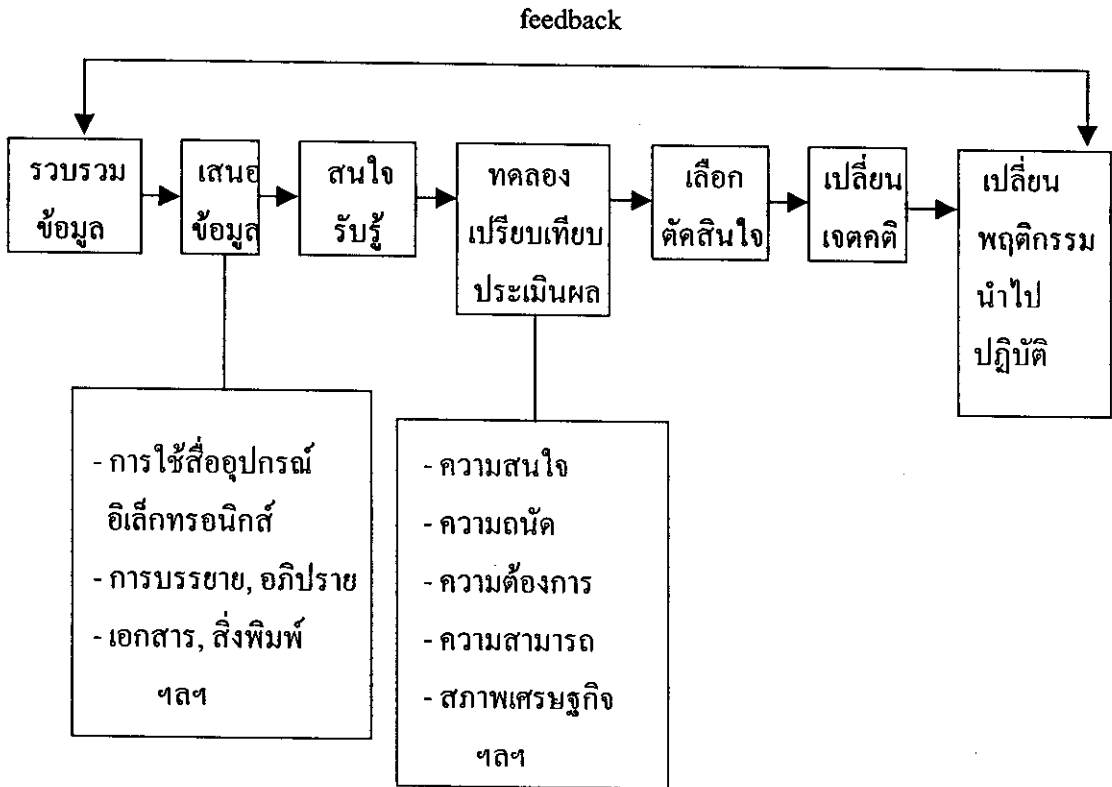
ขึ้นอยู่กับโอกาสและข้อจำกัดต่าง ๆ โดยอาจสรุปรูปแบบและวิธีการได้ดังนี้ คือ

(หน่วยศึกษานิเทศก์, 2538, หน้า 52-53; กรมวิชาการ, 2545 ข, หน้า 6)

1. การบรรยาย อภิปราย เช่น การเชิญผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ มาให้ความรู้
การให้ความรู้ในชั่วโมงกิจกรรมแนะแนว การจัดกิจกรรมโฮมรูม ฯลฯ
2. การใช้เอกสาร ป้ายประกาศ เช่น การจัดทำแผ่นพับ จุลสาร ป้ายนิเทศ ฯลฯ
3. การจัดกิจกรรม เช่น การจัดวันอาชีพ การจัดทัศนศึกษานอกสถานที่ ฯลฯ
4. การใช้วัสดุทัศนูปกรณ์และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น เทป สไลด์ วีดิทัศน์
โทรทัศน์ และคอมพิวเตอร์

การให้บริการสนเทศด้านอาชีพ

จำเนียร ช่วงโชติ (2544, หน้า 129) กล่าวว่า การให้บริการสนเทศด้านอาชีพกับนักเรียนควรได้ตระหนักถึงขั้นตอนของการดำเนินงานการให้ขอสสนเทศ วิธีการหรือรูปแบบ โดยได้นำเสนอขั้นตอนเป็นแผนภูมิการดำเนินงานไว้ดังนี้



ภาพที่ 1 แสดงขั้นตอนการนำเสนอข้อสนเทศด้านอาชีพ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเลือกอาชีพ

ความหมายของการตัดสินใจเลือกอาชีพ

ฮอดเกตส์ (Hodgetts, 1990, p. 268) ได้ให้ความหมายของการตัดสินใจว่า หมายถึง กระบวนการในการเลือกในแนวทางต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดประโยชน์ในการทำงาน โดยได้มีการพิจารณาวินิจฉัย วิเคราะห์แล้วจึงตกลงใจที่จะเลือกสิ่งที่ดีที่สุดเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติงาน

กอร์ดอน (Gordon, 1991, pp. 244-248) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจ ดังนี้ คือ

1. วิเคราะห์และจำกัดขอบเขตของปัญหา รวมถึงการพิจารณาองค์ประกอบของสถานการณ์นั้น ๆ ข้อจำกัดที่มีผลกระทบต่อการตัดสินใจ และความเป็นไปได้ของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่
2. การตั้งวัตถุประสงค์ หมายถึง การแยกแยะเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการตัดสินใจ พร้อมทั้งเกณฑ์ที่ใช้ในการกำหนดที่ครอบคลุมคุณภาพ การยอมรับและความถูกต้อง

3. การค้นหาทางเลือก เป็นขั้นตอนที่ผู้ทำการตัดสินใจ รวบรวมข้อเท็จจริง ศักยภาพของการยอมรับทางเลือกแต่ละทางเลือกที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยง่าย

4. การประเมินทางเลือกในเรื่องความเป็นไปได้ ค่าใช้จ่าย ความเที่ยงตรง ความเสี่ยง ความไม่แน่นอนของผลที่จะเกิดขึ้น เป็นอย่างไรในแต่ละทางเลือกเพื่อเลือกทางที่จะช่วยให้แก้ปัญหาได้

5. การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด เหมาะสม สอดคล้องที่สุด

6. การประเมินการตัดสินใจ เป็นขั้นตอนที่จะนำไปสู่การตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ โดยการทบทวนทุกขั้นตอนที่ผ่านมา พร้อมทั้งไม่เลือกกำหนดแผนการประเมิน และระยะเวลาที่จะต้องประเมินผลไว้ตั้งแต่เริ่มต้น

7. ตัดสินใจปฏิบัติตามทางเลือก

ดิกซอน (Dixon, 1993, p. 33) กล่าวว่า การตัดสินใจเป็นขบวนการของความคิดและการกระทำที่นำมาใช้ในการจัดการแก้ปัญหา และพยายามที่จะหาข้อตกลงใจเพื่อการแก้ไขปัญหา

ภาวิต ประภาสิต (2537, หน้า 27) กล่าวว่า การตัดสินใจ คือวิธีการที่สามารถใช้ความคุมปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่มีเป็นจำนวนมาก สามารถเรียนรู้วิธีจำแนก ความแตกต่างขององค์ประกอบต่าง ๆ ของการตัดสินใจและรู้ว่กำลังอยู่ที่ไหนในขั้นตอนใดของการตัดสินใจ

สุธรรม พงศ์สำราญ (2538, หน้า 34-35) ได้ให้ความหมายของการตัดสินใจว่า หมายถึง การพิจารณาไตร่ตรอง ตัดสินหรือตกลงใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดก็ตามในการเลือกแนวทางปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งที่เล็งเห็นว่าดีที่สุด เหมาะสมที่สุดหรือได้รับประโยชน์มากที่สุดจากบรรดาทางเลือกต่าง ๆ ที่มีอยู่หลายทางเลือก ทั้งนี้เพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางปฏิบัติอันจะนำไปสู่เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างสัมฤทธิ์ผล

สมคิด บางโม (2538, หน้า 180) กล่าวว่า การตัดสินใจ หมายถึง การตัดสินใจเลือกทางปฏิบัติ ซึ่งมีหลายทางเป็นแนวปฏิบัติไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ การตัดสินใจนี้อาจเป็นการตัดสินใจที่จะกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายอย่างเพื่อความสำเร็จตรงตามที่ตั้งเป้าหมายไว้

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2544, หน้า 76) ได้ให้ความหมายของการตัดสินใจเข้าสู่อาชีพว่า การตัดสินใจเข้าสู่อาชีพของบุคคลที่ตรงกับความต้องการ ความถนัด และความสนใจ บุคคลจะมีความสุขในการทำงาน และโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในอาชีพ

จากความหมายข้างต้น พอสรุปได้ว่า การตัดสินใจเลือกอาชีพ หมายถึง การเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดในทางเลือกเดียวโดยใช้เหตุผล ประสพการณ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล องค์ประกอบต่าง ๆ ในการตัดสินใจเป็นลำดับขั้นของบุคคลในการพิจารณาข้อมูลทางอาชีพให้สอดคล้องกับตนเองเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง จนสามารถตัดสินใจเลือกอาชีพได้อย่างเหมาะสม

ทฤษฎีการตัดสินใจเลือกอาชีพ

ทฤษฎีการตัดสินใจของเกอแลต (Gellatt's Decision Making Theory) (Gellatt, 1973) อ้างถึงใน ศุภวดี บุญญวงศ์, 2528, หน้า 138-140) เป็นทฤษฎีที่แสดงถึงวงจรการตัดสินใจ โดยเริ่มจากจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์และเมื่อบุคคลมีความประสงค์ที่ต้องการจะตัดสินใจ บุคคลนั้นก็ประสงค์จะได้รับข้อเสนอแนะ โดยเขาจะรวบรวมข้อมูลที่ได้รับ และพยายามนำมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับการเลือกพิจารณาความเป็นไปได้ของทางเลือก สำหรับการทำนายผล อาจจะขึ้นอยู่กับความสำเร็จของประสบการณ์ในอดีตและระดับความปรารถนาของบุคคลนั้น ซึ่งการทำนายผลนี้ จะมีประสิทธิภาพหรือไม่เพียงใดจะขึ้นอยู่กับสิ่ง 2 ประการ คือ ข้อมูลที่รวบรวมได้ และน้ำหนักในการคาดคะเนอย่างเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ทฤษฎีการตัดสินใจของเกอแลต เป็นทฤษฎีที่แสดงถึงวงจรการตัดสินใจ มีลักษณะเป็นวัฏจักรตามธรรมชาติ แบ่งเป็นขั้น ๆ ได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นระบุปัญหาหรือกำหนดเป้าหมายในการเลือกโดยกำหนดตัวเลือกตามความต้องการในการเลือกอาชีพหรือการศึกษา อาจมีตัวเลือกหลาย ๆ ตัวเลือกก็ได้

ขั้นที่ 2 ขั้นรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวเลือกเหล่านั้น ถ้าหากเป็นตัวเลือกการศึกษา ก็ควรรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้สมัคร หลักสูตร จำนวนผู้เรียนที่สถานศึกษารับไว้ได้ และค่าใช้จ่าย เป็นต้น และถ้าเป็นการเลือกอาชีพก็ควรรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของตลาดแรงงาน คุณสมบัติของผู้ประกอบอาชีพ สวัสดิการที่ได้รับ รายได้ และการฝึกอบรมเพื่อเข้าสู่อาชีพ เป็นต้น นอกจากนี้บุคคลต้องรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตนเองอีกด้วย เป็นต้นว่า ความสนใจ ค่านิยม ความสามารถและทัศนคติ

ขั้นที่ 3 ขั้นรู้จักทางเลือก ขั้นนี้บุคคลจะนำข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพหรือการศึกษาที่ได้รวบรวมไว้แล้วนั้น มาเปรียบเทียบกับข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง เพื่อทำนายถึงความเป็นไปได้และผลที่เกิดขึ้นหลังจากการตัดสินใจเลือกแล้ว

ขั้นที่ 4 พิจารณาข้อดี ข้อเสียและทำความเข้าใจความกระ่ง้างกับระบบค่านิยมของตน แล้วนำมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจเลือกตัวเลือกที่เหมาะสมกับตนให้มากที่สุด

ขั้นที่ 5 ประเมินตัวเลือกทั้งหมดแล้วตัดสินใจแบบเด็ดขาด หรือแบบค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมอีก ถ้าเป็นการตัดสินใจแบบเด็ดขาด บุคคลก็จะประเมินถึงการทำนายผลที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจนั้นอีกครั้งหนึ่ง เพื่อความมั่นใจ และถ้าหากเป็นการตัดสินใจแบบค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมอีก บุคคลก็จะกลับไปสู่ขั้นที่ 2 ใหม่

นอกจากนี้เกอแลตได้นำทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมาใช้ในการตัดสินใจเลือกอาชีพ โดยแบ่งองค์ประกอบของพัฒนาการด้านอาชีพออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. คุณสมบัติติดตัวมาแต่กำเนิดและความสามารถพิเศษ (Genetic Endowment and Special Abilities) องค์ประกอบด้านนี้มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ คือ เป็นตัวกำหนดโอกาสทางอาชีพของบุคคล

2. สภาพสิ่งแวดล้อมและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต (Environmental Conditions and Events) เป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทักษะ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และความพึงพอใจในอาชีพต่าง ๆ ของบุคคล ตัวอย่างขององค์ประกอบด้านนี้ได้แก่ นโยบายของรัฐ สภาพภูมิศาสตร์ และทรัพยากรในท้องถิ่น เป็นต้น

3. ประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning Experiences) แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

3.1 ประสบการณ์การเรียนรู้แบบอาศัยเครื่องมือประกอบ (Instrumental Learning Experiences) บุคคลจะเรียนรู้จากการมีปฏิริยาต่อสิ่งนั้น ทั้งจากสังเกตผลการกระทำของตน และจากปฏิริยาของผู้อื่น ประสบการณ์การเรียนรู้แบบนี้จะมีอิทธิพลต่อการวางแผนการพัฒนาด้านอาชีพ เพราะบุคคลจะเลือกกิจกรรมเกี่ยวกับอาชีพที่ตนได้รับการเสริมแรง และปฏิเสธกิจกรรมเกี่ยวกับอาชีพที่ตนไม่ได้รับการเสริมแรงอย่างเพียงพอ

3.2 ประสบการณ์การเรียนรู้แบบอาศัยความสัมพันธ์ (Associative Learning Experiences) ประสบการณ์การเรียนรู้แบบนี้ บุคคลไม่ได้เรียนรู้จากการลงมือกระทำด้วยตนเอง แต่จะเรียนรู้จากการสังเกตผู้อื่น แล้วนำมาสรุปเป็นรูปแบบการรับรู้ของตน

4. งานที่มีลักษณะใกล้เคียงกับทักษะ (Tasks Approach Skills) ซึ่งเป็นงานที่บุคคลจำเป็นต้องพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น เป็นต้นว่า การแก้ไขปัญหา นิสัยการทำงาน ปฏิริยาทางอารมณ์ และการใช้ความคิด เป็นต้น

จากการศึกษาทฤษฎีการตัดสินใจของเกอแลตสรุปได้ว่า การตัดสินใจที่มีการตัดสินใจเป็นขั้นตอน โดยอาศัยการกำหนดเป้าหมาย รวบรวมข้อมูลที่มีประโยชน์ เปรียบเทียบข้อมูล ทำความเข้าใจกับข้อมูลให้เข้ากับค่านิยมของตน และตัดสินใจเลือกในสิ่งที่เหมาะสม

ทฤษฎีการเลือกอาชีพและการพัฒนาการทางอาชีพ

ทฤษฎีการเลือกอาชีพของฮอลแลนด์ (Holland's Theory of Vocational Choice) ฮอลแลนด์ (Holland, 1973 cited in Zunger, 1998, p. 53) มีความเชื่อว่า บุคลิกภาพของบุคคลจะสะท้อนผ่านการเลือกอาชีพของเขา และเหตุผลของการเลือกอาชีพ เกิดจากการผสมผสานระหว่างบุคลิกภาพของบุคคลกับสภาพแวดล้อมของงาน โดยมีหลักการสำคัญ 4 ประการ

1. ในสังคมสามารถแบ่งบุคคลออกตามลักษณะของบุคลิกภาพได้ 6 ประเภท คือ พวกชอบเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม พวกที่ชอบเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ใช้ความคิด การแก้ปัญหา พวกชอบศิลปะ พวกชอบเข้าสังคม พวกที่กล้าคิด กล้าทำ และพวกชอบระเบียบแบบแผน

2. อาชีพต่าง ๆ นั้นสามารถแบ่งตามลักษณะและสภาพแวดล้อมได้ 6 ชนิด ซึ่งสอดคล้องกับบุคลิกภาพของคนทั้ง 6 ประเภท

3. บุคคลย่อมแสวงหาสภาพแวดล้อมและอาชีพ ซึ่งเปิดโอกาสให้เขาได้ใช้ความสามารถ และทักษะ เพื่อแสดงออกถึงค่านิยม และทัศนคติ ตลอดจนการมีบทบาทที่เหมาะสมและหลีกเลี่ยงบทบาทที่ไม่เหมาะสมกับตนเอง

4. พฤติกรรมของบุคคลสามารถอธิบายได้จากปฏิกริยาระหว่างแบบฉบับแห่งพฤติกรรมของเขากับสภาพแวดล้อม

จากหลักการทั้ง 4 ประการนี้ เขาจึงแบ่งแยกประเภทบุคลิกภาพของบุคคลและประเภทของสิ่งแวดล้อมของงาน ดังต่อไปนี้ ฮอลแลนด์ (Holland, 1973 cited in Isaacson, 1993, pp. 28-32)

1. บุคคลที่มีบุคลิกภาพประเภทชอบสิ่งที่เป็นรูปธรรม (Realistic Type) บุคคลกลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่ชอบเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของ เช่น เครื่องมือจักรกล การเกษตรกรรม มีความสามารถทางด้านช่าง เครื่องยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า งานด้านเทคนิค มักไม่ชอบกิจกรรมที่ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคล สังคม หรือการศึกษามากนัก อาชีพในกลุ่มนี้ ได้แก่ กลุ่มอาชีพทางวิศวกร ช่างเทคนิคต่าง ๆ อาชีพทางการเกษตร ป่าไม้ ประมง ช่างตัดผม เป็นต้น

2. บุคคลที่มีบุคลิกภาพประเภทชอบใช้ความคิด (Investigative Type) บุคคลกลุ่มนี้มีความสนใจกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ ใช้ความคิด การสังเกต บุคลิกภาพโดยทั่วไปมักจะรับรู้ตนเองในฐานะนักวิชาการ เชื่อมมั่นในความคิดของตนเอง มีค่านิยมทางวิทยาศาสตร์ แต่ขาดทักษะทางการเป็นผู้นำ อาชีพในกลุ่มนี้ ได้แก่ นักวิทยาศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น

3. บุคคลที่มีบุคลิกภาพประเภทชอบศิลปะ (Artistic Type) บุคคลกลุ่มนี้ชอบประกอบกิจกรรมที่เป็นนามธรรม สร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะ มีจินตนาการกว้างไกล ชอบงานศิลปะทุกรูปแบบ รวมทั้งดนตรี วรรณกรรม และการละคร หลีกเลี่ยงกิจกรรมประเภทรูปธรรม หรืองานที่ต้องการความเป็นระเบียบแบบแผนอย่างเคร่งครัด ชอบแสดงออก มีความละเอียดอ่อนทางจิตใจ มีความคิดริเริ่ม ไม่ชอบเลียนแบบใคร ใจร้อน เพ้อฝัน มีอุดมคติ ไวต่อความรู้สึก และไม่ใคร่มีความเป็นระเบียบ อาชีพในกลุ่มนี้ ได้แก่ อาชีพทางด้านศิลปะทุกแขนง งานประพันธ์ งานแสดงนางแบบ นักแต่งเพลง เป็นต้น

4. บุคคลที่มีบุคลิกภาพประเภทชอบสังคม (Social Type) บุคคลกลุ่มนี้ชอบที่จะติดต่อกับบุคคลอื่น มีความต้องการเกี่ยวสัมพันธ์กับสังคม แต่มักจะหลีกเลี่ยงงานที่ต้องเกี่ยวข้องกับเครื่องยนต์ และทางด้านวิทยาศาสตร์อื่น ๆ โดยทั่วไปมักมีทักษะทางสังคม ชอบช่วยเหลือผู้อื่น พยายามเข้าใจผู้อื่น ให้ความร่วมมือ รับผิดชอบ มีอุดมคติ ใจอกนเก่ง และต้องการเป็นที่ยอมรับ อาชีพในกลุ่มนี้ ได้แก่ อาชีพทางด้านบริการประชาชนต่าง ๆ เช่น นักแนะแนว ครู นักสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น

5. บุคคลที่มีบุคลิกภาพประเภทกล้าคิด กล้าทำ (Enterprising Type) บุคคลกลุ่มนี้ชอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน ชอบเสี่ยงและผจญภัย มีความก้าวร้าว และชอบแสดงออก มีความกระตือรือร้น และมีแรงกระตุ้นในการทำงานสูง เชื้อมั่นในตนเองสูงทะเยอทะยาน น่าเชื่อถือ เปิดเผย ใจร้อน ช่างพูด และกระปรี้กระเปร่า แต่ไม่ชอบงานที่ต้องเกี่ยวข้องกับการสังเกต หรืองานทางวิทยาศาสตร์หรือเทคนิค อาชีพในกลุ่มนี้ ได้แก่ อาชีพทางการค้าขาย นายหน้า เป็นต้น

6. บุคคลที่มีบุคลิกภาพประเภทชอบระเบียบแบบแผน (Conventional Type) กลุ่มบุคคลนี้ชอบกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม ยึดระเบียบแบบแผน ไม่ค่อยมีความยืดหยุ่น มีความรอบคอบ ชอบทำตามมากกว่าริเริ่มด้วยตนเอง และมักขาดทักษะทางศิลปะ มีความเยือกเย็น อ่อนน้อม เรียบร้อย คล่องแคล่ว เจ้าระเบียบ อาชีพในกลุ่มนี้ ได้แก่ ทำงานในธนาคาร พนักงานบัญชี เลขานุการ พนักงานออฟฟิศ เป็นต้น

ทฤษฎีวิเคราะห์ลักษณะและองค์ประกอบของบุคคล (Traits and Factor Theory)

ทฤษฎีเลือกอาชีพทฤษฎีนี้มีหลักการว่าบุคคลใช้วิจารณญาณตัดสินใจเลือกอาชีพโดยอาศัยหลักการวิเคราะห์ตนเองและวิเคราะห์อาชีพประกอบกัน ทฤษฎีนี้เน้นถึงบุคคลว่าแต่ละคนมีความแตกต่างกันในความถนัด ความสนใจและบุคลิกภาพ งานแต่ละชนิดต้องการลักษณะและองค์ประกอบที่แตกต่างกัน ฉะนั้นบุคคลที่แตกต่างกันจะเลือกประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน สำหรับหลักการเลือกอาชีพของทฤษฎีวิเคราะห์ลักษณะองค์ประกอบของบุคคลนี้ ประกอบด้วยหลัก 3 ประการ คือ (อรอนงค์ รัชญะวัน, 2539, หน้า 35-38)

1. การวิเคราะห์ตนเอง บุคคลจะวิเคราะห์คุณสมบัติต่าง ๆ และองค์ประกอบของตนเอง เป็นต้นว่า ความสามารถ ความสนใจ ความถนัด บุคลิกภาพ ฐานะเศรษฐกิจ สภาพการณ์ต่าง ๆ ในครอบครัว

2. การวิเคราะห์อาชีพ โดยบุคคลจะต้องแสวงหาความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับอาชีพ เป็นต้นว่า ความรู้เกี่ยวกับลักษณะอาชีพ ความต้องการของตลาดแรงงานเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ เวลาและทุนทรัพย์ที่ใช้ในการเตรียมตัวประกอบอาชีพ รายได้ ความมั่นคง และโอกาสก้าวหน้าในอาชีพ

3. การใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจเลือกอาชีพ โดยอาศัยหลักการวิเคราะห์ตนเองและวิเคราะห์อาชีพประกอบกัน

ทฤษฎีนี้ได้มีการศึกษาลักษณะและองค์ประกอบของบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ สรุปได้ดังนี้ คือ

1. ความถนัดและสติปัญญา ความถนัดและสติปัญญามีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ นอกจากนั้นยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จและความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพด้วย

2. ความสนใจ ความสนใจเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ และจะมีอิทธิพลต่อการที่เขาจะมีความบากบั่นในการประกอบอาชีพนั้นมากน้อยเพียงใด

3. ค่านิยม ค่านิยมของบุคคลที่มีต่ออาชีพมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ เป็นต้นว่า คนที่ชอบช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อาจเลือกอาชีพนักสังคมสงเคราะห์ แพทย์ พยาบาล คนที่ยึดถือความเป็นธรรมในสังคมอาจเลือกอาชีพนักกฎหมาย

4. บุคคลแวดล้อม พ่อแม่ ญาติ ครู นักแนะแนว ล้วนมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพของบุคคล เช่น เด็กบางคนอยากเลือกอาชีพครูเพราะนิยมชมชอบครูของตน เด็กบางคนอาจเลือกอาชีพตามที่ประสบความสำเร็จ เด็กบางคนอาจเลือกอาชีพตามเพื่อนสนิทของตน

5. ผลสัมฤทธิ์ในการเรียน บุคคลที่มีผลการเรียนดีในแขนงวิชาใดมักจะเลือกอาชีพในแขนงวิชานั้น และบุคคลที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเกณฑ์ดีมีแนวโน้มจะเลือกอาชีพในระดับวิชาชีพ

6. ครอบครัว อาชีพของพ่อแม่ และสถานะเศรษฐกิจสังคมของครอบครัวจะมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพของเด็ก

7. บุคลิกภาพและการปรับตัว บุคลิกภาพและการปรับตัวมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ บุคคลที่มีบุคลิกลักษณะแตกต่างกัน เช่น มีลักษณะเป็นผู้นำ เป็นผู้ตาม ชอบเก็บตัว ชอบสังคม มีแนวโน้มที่จะเลือกอาชีพต่าง ๆ กันตามความเหมาะสมกับบุคลิกภาพของตน นอกจากนั้น การปรับตัวยังมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพของบุคคล เด็กที่มีปัญหาในการปรับตัวจะเลือกอาชีพได้ช้ากว่าเด็กที่ปรับตัวได้ดี

8. ถิ่นที่อยู่และค่านิยมในชุมชน ถิ่นที่อยู่และค่านิยมในชุมชนมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ จะสังเกตพบว่า คนไทยในชนบทมักนิยมให้บุตรหลานเลือกอาชีพครู ทหาร พยาบาล เพราะถือว่าเป็นอาชีพน่ายกย่อง หรือบางคนต้องการให้ลูกดำเนินรอยตามอาชีพของตน เช่น ทำไร่ ทำนา และพักอยู่ในชุมชนนั้น

จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีการเลือกอาชีพแบบวิเคราะห์ลักษณะ และองค์ประกอบของบุคคล มีแนวคิดว่าการเลือกอาชีพได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบหลายประการ แต่ละบุคคลอาจได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งมากน้อยต่างกัน หรืออาจได้รับอิทธิพลจากหลายองค์ประกอบ ผู้ให้คำปรึกษาจะต้องเข้าใจองค์ประกอบเหล่านี้ และอิทธิพลของสิ่งเหล่านี้ที่จะมีต่อบุคคล ฉะนั้น ผู้ให้คำปรึกษาควรเก็บข้อมูลในเรื่องคุณสมบัติของเด็ก เช่น ความสามารถ สถิติปัญญา ความถนัด บุคลิกภาพ และองค์ประกอบด้านสังคมของเด็ก เป็นต้นว่า อาชีพ รายได้ การศึกษาของผู้ปกครอง ความคาดหวังที่ผู้ปกครองมีต่อเด็ก ค่านิยมของครอบครัว และช่วยให้บุคคลเข้าใจองค์ประกอบเหล่านี้ เพื่อนำไปสู่การประกอบอาชีพที่เหมาะสมต่อไป

ทฤษฎีการเลือกอาชีพของฮอพพอค (Hoppock's Composite Theory) ฮอพพอค (Hoppock, 1967 อ้างถึงใน นวลศิริ เปาโรหิตย์, 2544, หน้า 43-47) กล่าวถึง ความต้องการของบุคคล และความสำคัญของข้อสนเทศเกี่ยวกับบุคคลและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการเลือกประกอบอาชีพและพัฒนาอาชีพ และกล่าวถึงหลักการที่สำคัญในการเลือกอาชีพไว้ ดังนี้

1. อาชีพที่บุคคลเลือก มักจะเป็นอาชีพที่บุคคลเชื่อว่าจะสนองความต้องการส่วนใหญ่ของบุคคลนั้นได้ดีที่สุด
2. บุคคลอาจจะรับรู้ความต้องการของตนอย่างชัดเจนถูกต้อง หรืออาจจะรับรู้อย่างเลื่อนลางว่า มีบางสิ่งบางอย่างที่ดึงดูดความสนใจ แต่ไม่ว่าบุคคลจะรับรู้ความต้องการตนเองได้ชัดเจนหรือไม่เพียงใด ความต้องการดังกล่าวก็มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพ
3. พัฒนาการทางอาชีพเริ่มเกิดขึ้นเมื่อบุคคลตระหนักเป็นครั้งแรกว่าอาชีพสามารถช่วยสนองความต้องการของตนได้
4. พัฒนาการทางอาชีพจะดำเนินก้าวหน้าต่อไป และอาชีพที่เลือกจะดีขึ้น ถ้าบุคคลสามารถคาดคะเนอาชีพที่จะเลือกกว่า จะสนองความต้องการของตนเองได้ดีเพียงใดและความสามารถในการคาดคะเนนั้นจะขึ้นอยู่กับความรู้เกี่ยวกับตนเอง ความรู้เกี่ยวกับอาชีพ และความสามารถที่จะวินิจฉัยวิเคราะห์ได้กระจ่างชัด
5. ข้อมูลเกี่ยวกับตัวบุคคล เช่น ความสามารถ ความถนัด ความสนใจ บุคลิกภาพ ค่านิยม และฐานะทางเศรษฐกิจ มีผลต่อการเลือกอาชีพ เพราะช่วยให้บุคคลได้ตระหนักถึงความต้องการของตนเอง และช่วยให้บุคคลสามารถคาดคะเนได้ว่า อาชีพที่เขาจะเลือกนั้นสนองความต้องการของเขาได้มากน้อยเพียงใด
6. ข้อสนเทศทางอาชีพ จะมีผลต่อการเลือกอาชีพ โดยช่วยให้บุคคลได้ค้นพบอาชีพต่าง ๆ ที่อาจจะสนองความต้องการของตน และช่วยให้บุคคลสามารถคาดคะเนได้ว่า อาชีพใดจะสนองความต้องการของตนได้ดีกว่าอาชีพอื่น ๆ
7. ความพึงพอใจในงานหรืออาชีพ จะขึ้นกับงานที่บุคคลได้ทำนั้นสนองความต้องการตามที่บุคคลนั้นคาดหวังมากน้อยเพียงใด และระดับความพึงพอใจจะพิจารณาได้จากอัตราส่วนของความต้องการที่ได้รับการตอบสนอง และความต้องการที่คาดหวังว่าจะได้รับการตอบสนอง
8. ความพึงพอใจเป็นผลจากงานซึ่งสนองความต้องการของบุคคลในปัจจุบันหรือเป็นผลจากงานซึ่งมีที่ท้าวว่าจะสนองความต้องการของบุคคลนั้นในอนาคต
9. การเลือกอาชีพของบุคคลหรืออาชีพที่บุคคลจะเลือกจะเปลี่ยนได้เสมอ ถ้าบุคคลนั้นเชื่อว่าการเปลี่ยนนั้นจะสนองความต้องการของเขาได้ดีกว่า

ทฤษฎีการเลือกอาชีพของโรว์ (Roe's Theory) โรว์ (Roe, 1964 cited in Isaacson, 1993, pp. 26-28) เชื่อว่า วิธีการและบรรยากาศทางครอบครัว ที่พ่อแม่เลี้ยงดูลูกจะเป็นสาเหตุสำคัญในการเลือกอาชีพของบุคคล และได้แบ่งบรรยากาศการเลี้ยงดูลูกหรือบรรยากาศทางอารมณ์ออกเป็น 3 ลักษณะ 6 รูปแบบ คือ

1. ความเข้มงวดทางอารมณ์ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ

1.1 ปกป้องลูกมากเกินไป เด็กถูกจำกัดอิสรภาพ ถูกควบคุมการคบเพื่อน ปกป้องลูกจากเด็กอื่น ลูกต้องรายงานทุกสิ่งทุกอย่างให้พ่อแม่รู้ ทำให้เด็กต้องพึ่งพิงพ่อแม่ทุกเรื่อง

1.2 เรียกร้องจากลูกมากเกินไป เด็กถูกคาดหวังและตั้งมาตรฐานสูง พ่อแม่ชอบจัดการชีวิตของลูก ไม่ยอมปล่อยให้ลูกมีประสบการณ์ด้วยตัวเอง

2. การหลีกเลียงเด็ก แบ่งเป็น 2 รูปแบบ

2.1 การปฏิเสธ เด็กถูกปฏิเสธอย่างเย็นชา ไม่มีความเป็นมิตร ถูกกระแนะกระแหน ถูกขี้ขี้ขี้ และถูกปล่อยให้อยู่คนเดียวตามลำพัง

2.2 การทอดทิ้ง เด็กถูกทอดทิ้งไม่ได้รับความสนใจ ไม่ได้รับการสัมผัส ก่อครัดให้ ความอบอุ่นไม่ได้รับการช่วยเหลือ เด็กต้องค้นรณอยู่ตามลำพัง

3. การยอมรับเด็ก แบ่งเป็น 2 รูปแบบ

3.1 ยอมรับแบบปล่อยปละละเลย พ่อแม่เป็นคนง่าย ๆ สบาย ๆ ไม่ตั้งกฎเกณฑ์บังคับเด็กมากนัก ถ้ามีเวลาให้ก็จะใส่ใจและยอมรับเด็ก เด็กได้รับความรักความสนใจตามสมควร

3.2 ยอมรับโดยแสดงความรัก พ่อแม่จะแสดงความรัก ให้ความอบอุ่น สนับสนุนให้ลูกเติบโตด้วยความรักและให้กำลังใจ

จากทฤษฎีของโรว์สรุปได้ว่า รูปแบบการเลี้ยงดูของพ่อแม่จะมีผลต่อบุคลิกภาพของเด็ก และเชื่อมโยงไปถึงการเลือกอาชีพในอนาคตด้วย

ทฤษฎีการเลือกอาชีพของไครท์ (Crites's Theory) ไครท์ (Crites, 1971 อ้างถึงใน ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, 2529, หน้า 91-94) เสนอแนะความคิดว่า เมื่อเกิดการเลือกอาชีพนั้นจะต้องมีเงื่อนไขจำเป็น 3 ประการ คือ

1. บุคคลจะต้องมีอาชีพที่จะเลือกสองอาชีพหรือมากกว่านั้น ถ้าบุคคลไม่มีทางเลือกการเลือกอาชีพจะเกิดขึ้นไม่ได้

2. มีแรงกระตุ้นในการเลือกอาชีพ ได้แก่ ความคาดหวังของสังคมที่ว่า “ทุกคนควรทำงาน”

3. บุคคลจะต้องมีอิสระในการประกอบอาชีพที่เขาเลือก ถ้าเขาถูกจำกัดในการประกอบอาชีพเขาจะไม่สามารถเลือกอาชีพได้

นอกจากนี้ ใคร่ที่ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับการเลือกอาชีพเพื่อเป็นพื้นฐานในการตั้ง ทฤษฎีการเลือกอาชีพ จากงานวิจัยต่าง ๆ ของเขาไว้ดังต่อไปนี้

1. การเลือกอาชีพขึ้นอยู่กับพื้นฐานของความเป็นจริงมากที่สุด และแสดงให้เห็นว่า บุคคลคิดว่า เขาจะประกอบอาชีพอะไร

2. ความชอบในอาชีพ ได้แก่ การที่บุคคลมีความประสงค์หรืออยากจะประกอบอาชีพ นั้น ๆ ถ้าเงื่อนไขในสภาพความเป็นจริงเปิดโอกาสได้

3. ความปรารถนาหรือความมุ่งหวังในอาชีพ ได้แก่ การที่บุคคลมุ่งหวังว่าจะ ประกอบอาชีพอะไร

4. ความสนใจในอาชีพมีความคล้ายคลึงกับความชอบในอาชีพ แต่มีความเป็นจริง มากกว่า เพราะความสนใจมีความสัมพันธ์กับการเข้าเป็นสมาชิกและ/หรือประกอบอาชีพนั้น ๆ ใคร่ ได้กล่าวถึง ลักษณะทั่วไปของการเลือกอาชีพไว้ ดังนี้

1. การเลือกอาชีพ เป็นพฤติกรรมที่เป็นระบบมิใช่พฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยความบังเอิญ แต่ละบุคคลจะมีการเลือกอาชีพที่แตกต่างกัน

2. การเลือกอาชีพมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับตัวแปรต่าง ๆ เช่น

2.1 ตัวแปรสิ่งเร้า (Stimulus Variable) ได้แก่

2.1.1 วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ แต่ผลของวัฒนธรรมที่มีต่อ การเลือกอาชีพไม่เป็นแบบแผนเดียวกัน เพราะยังไปเกี่ยวข้องกับระดับชั้นต่าง ๆ ในสังคมอีกด้วย

2.1.2 ระดับชั้นทางสังคม มีความสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การเลือกอาชีพ เช่น วัฒนธรรม เชื้อชาติ เชื้อชาติ มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ

2.1.3 พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ จะพบว่า การเลือกอาชีพระหว่างชนบทและในเมืองมี ความแตกต่างกันมาก

2.1.4 ชุมชน เพื่อน และจรรยาบรรณในกลุ่มอาชีพ ยังสรุปแน่ชัดไม่ได้ว่ามี อิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ

2.1.5 ครอบครัว อาชีพของบิดา และการเลือกอาชีพ มีความสัมพันธ์กัน ส่วนการเลียนแบบจากบิดามารดา และความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับการเลือกอาชีพ ยังไม่สามารถสรุปได้

2.1.6 โรงเรียน ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของประสบการณ์ในการศึกษากับ การเลือกอาชีพยังมีจำกัดแต่มีข้อเสนอแนะว่า โรงเรียนอาจจะเป็นตัวกลางที่สำคัญในการเลือกอาชีพ

2.2. ตัวแปรตอบสนอง (Response Variable) ได้แก่

2.2.1 ความถนัดทั่วไป ความสามารถทางสมอง ไม่เพียงแต่จะมีความสัมพันธ์กับการเลือกอาชีพเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์กับความชอบ และความปรารถนาหรือความมุ่งหวังในอาชีพด้วย

2.2.2 ความสนใจมีความสัมพันธ์กับการเลือกอาชีพและความสนใจที่วัดได้จากแบบสำรวจความสนใจในอาชีพ มีความสัมพันธ์กับการเลือกอาชีพ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างความสนใจในอาชีพและการเลือกอาชีพของเพศหญิงจะมีความสัมพันธ์สูงกว่าเพศชาย บุคลิกภาพ มีหลักฐานสนับสนุนว่า อึดทนโน้ทนมีความสัมพันธ์กับการเลือกอาชีพ ซึ่งสนับสนุนทฤษฎีพัฒนาการทางอาชีพ ที่กล่าวถึงการเชื่อมโยงของตัวแปรทั้งสองนี้

2.2.3 การเลือกอาชีพบุคคลจะนิยมเลือกเป็นสาขาอาชีพ ไครท์ กล่าวถึง การวัดเกี่ยวกับการเลือกอาชีพไว้ว่า เครื่องมือที่ไครท์ใช้วัดการตัดสินใจเลือกอาชีพของบุคคล ได้แก่ การสัมภาษณ์คำถามปลายเปิด และแบบสอบถามสำหรับคำถามแบบปลายเปิดนั้นเป็นการวัดการเลือกอาชีพที่ดีที่สุด และมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง .70-.80

นอกจากนี้ ไครท์กล่าวถึง พัฒนาการของการเลือกอาชีพไว้ ดังนี้

1. การเลือกอาชีพเป็นกระบวนการแบ่งเป็นขั้นย่อย ๆ แต่ไม่ได้มีความต่อเนื่องกันทั้งหมดเพราะอย่างน้อย พบว่า มีความไม่ต่อเนื่องเกิดขึ้นครั้งหนึ่งในช่วงอายุ 14-16 ปี ซึ่งช่วงอายุนี้เด็กจะตัดสินใจไม่ได้ และไม่สามารถมองเห็นความแตกต่างของทางเลือกในการเลือกอาชีพได้

2. ภายหลังอายุ 16 ปี กระบวนการเลือกอาชีพจะเฉพาะเจาะจงมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างการเลือก ความชอบ ความปรารถนาหรือความมุ่งหวังและความสนใจมีการเปลี่ยนแปลง

3. มีลำดับขั้นในกระบวนการเลือกอาชีพ แต่ยังกำหนดขอบเขตไม่ได้คั่น บางครั้งเป็นไปได้ว่าช่วงเพ้อฝัน (Fantasy Stage) เริ่มเมื่ออายุ 9 ปี และสิ้นสุดเมื่ออายุ 13 ปี การก่อตัวของความคิดของการเลือกอาชีพที่เฉพาะเจาะจงจะปรากฏขึ้นในระหว่างอายุ 18 ปี และอายุ 21 ปี ในช่วงหรือระยะความเป็นจริง (Realistic Stage) ซึ่งเป็นระยะที่มีความเป็นจริงมากขึ้นในการเลือกอาชีพ

ทฤษฎีการเลือกอาชีพของไครท์ที่กล่าวนี้ การเลือกอาชีพของบุคคลเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยความบังเอิญ แต่ได้รับอิทธิพลจากตัวแปรต่าง ๆ เช่น ความถนัด ความสามารถ ความสนใจในอาชีพ ค่านิยม ความมุ่งหวังของผู้ปกครอง ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง อาชีพและรายได้ของผู้ปกครอง

ทฤษฎีพัฒนาการทางอาชีพของกินซ์เบิร์ก (Ginzberg's Theory of Career Development)
 กินซ์เบิร์ก (Ginzberg's, 1972 อ้างถึงใน นวลศิริ เปาโรหิตย์, 2544, หน้า 59-62) ได้ศึกษาถึง
 พัฒนาการเลือกอาชีพของบุคคล โดยแบ่งการตัดสินใจเลือกอาชีพของบุคคลออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 คือ ระยะของความเพ้อฝัน (Fantasy Period) เป็นระยะที่เด็กมีอายุประมาณ
 6-11 ปี ในระยะนี้เด็กจะคิดเกี่ยวกับอาชีพในรูปของความปรารถนา เด็กไม่สามารถจะประมาณ
 ความสามารถ โอกาส และขอบเขตต่าง ๆ ของความจริงได้

ระยะที่ 2 คือ ระยะการเปลี่ยนแปลง (Tentative Period) อายุระหว่าง 11-15 ปี เป็น
 ระยะเวลาการเลือกอาชีพโดยที่ยังไม่ตกลงใจแน่นอน เริ่มจากการที่เด็กสังเกตออกว่ามีกิจกรรม
 บางชนิดที่เขาสนใจและชอบมากกว่ากิจกรรมอื่น ต่อมาเขาก็เริ่มรู้สึกว่าเขากำหนดกิจกรรมที่สนใจ
 ได้ดีกว่ากิจกรรมชนิดอื่น ต่อมาก็เกิดการผสมผสานร่วมกันระหว่างความสนใจ ความถนัด และ
 คุณค่าของกิจกรรมนั้น กลายเป็นการมองทางเลือกคร่าว ๆ ในอาชีพให้กับตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม
 ความคิดคำนึงของเด็กยังขาดการพิจารณาองค์ประกอบอื่น ๆ ของอาชีพ การเลือกอาชีพในระยะนี้
 จึงยังไม่แน่นอน ระยะที่ 2 จำแนกเป็นระยะย่อย ๆ ได้ 4 ขั้น คือ

1. ขั้นความสนใจ (Interest Stage) อยู่ในช่วงอายุ 11-12 ปี การเลือกจะอยู่ในรูปของ
 ความสนใจและจะสัมพันธ์กับความปรารถนาในระยะเพ้อฝัน
2. ขั้นคำนึงถึงความสามารถ (Capacity Stage) อยู่ในช่วงอายุ 12-14 ปี ระยะนี้เด็กจะเริ่ม
 คำนึงถึงความสามารถ โดยพิจารณาว่าตนเองสามารถทำอะไรได้ดีกว่าผู้อื่นบ้าง
3. ขั้นคำนึงถึงค่านิยม (Value Stage) อยู่ในช่วงอายุ 15-16 ปี เด็กเริ่มเรียนรู้ว่า ค่านิยม
 ของเขามีส่วนสัมพันธ์กับการเลือกอาชีพ
4. ขั้นหัวเลี้ยวหัวต่อ (Transition Stage) อยู่ในช่วงอายุ 17-18 ปี เป็นช่วงวัยรุ่น มีการนำ
 เอาความสนใจ ความสามารถและค่านิยมของตนมาพิจารณาเลือกอาชีพ มีการวางแผนบ้าง
 แต่ยังไม่เป็นการตัดสินใจที่แน่นอน

ระยะที่ 3 คือ ระยะพิจารณาตามสภาพความเป็นจริง (Realistic Period) อยู่ในช่วงอายุ
 17-21 ปี เป็นระยะที่เด็กมีการพิจารณาตนเองและอาชีพประกอบกัน เพื่อใช้ในการตัดสินใจเลือก
 อาชีพ จะเป็นขั้นที่พิจารณาตามสภาพความเป็นจริง ไม่เป็นการเพ้อฝันอีกต่อไป ระยะนี้จำแนกเป็น
 ขั้นย่อย ๆ ได้ 3 ขั้น คือ

1. ขั้นสำรวจอาชีพ (Exploration) เป็นขั้นที่บุคคลจะสำรวจว่า อาชีพใดจะเหมาะกับ
 เขาบ้าง เด็กจะมีการประเมินตนเองในพฤติกรรมทางอาชีพของเขาอย่างใกล้ชิดกับความเป็นจริง
 มากขึ้น

2. ขั้นรวมตัวของความคิดที่จะเลือกอาชีพ (Crystallization) เป็นขั้นที่เด็กก้าวเข้ามาสู่แบบแผนการเลือกอาชีพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น การเลือกของเขาในขณะนี้ จะขึ้นอยู่กับความสำเร็จหรือความล้มเหลวที่เขาประสบในขั้นสำรวจอาชีพด้วย

3. ขั้นเลือกอาชีพที่เฉพาะเจาะจง (Specification) ระยะนี้บุคคลจะตัดสินใจเลือกอาชีพที่เฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น ไม่ใช่เป็นการคิดกว้าง ๆ ลอย ๆ แต่จะหาความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับอาชีพนั้น ๆ เพื่อเป็นการสนับสนุนการตัดสินใจ

จากทฤษฎีการพัฒนาการทางอาชีพของกินซ์เบิร์ก สรุปได้ว่า การเลือกอาชีพของบุคคลเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต โดยพิจารณาตนเองเป็นสำคัญในการเลือกอาชีพให้เหมาะสมกับตนเองให้มากที่สุด

ทฤษฎีพัฒนาการทางอาชีพของซูเปอร์ (Super's Theory of Career Development)

ซูเปอร์ (Super, 1957 cited in Isaacson, 1993, pp. 32-40) ได้ศึกษาแบบแผนหรือแบบฉบับของอาชีพ โดยมีหลักการที่สำคัญของทฤษฎี ดังนี้

1. บุคคลมีความแตกต่างกันในด้านความสามารถ ความสนใจและบุคลิกภาพ ดังนั้นการเลือกอาชีพของบุคคลก็ควรต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. ความสามารถหลาย ๆ อย่างในตัวบุคคล บุคคลแต่ละคนมีขีดความสามารถประจำตัวที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในงานอย่างใดอย่างหนึ่ง การที่จะเอาคนหนึ่งไปเปรียบเทียบกับอีกคนหนึ่งนั้นไม่ได้ ทุกคนจะมีความสามารถเฉพาะตัวซึ่งแต่ละคนย่อมแตกต่างกัน

3. แบบฉบับของความสามารถในอาชีพ อาชีพแต่ละอาชีพจะมีแบบฉบับของความสามารถเฉพาะของแต่ละอาชีพ เช่น ความสามารถ ความสนใจ และบุคลิกภาพ นั่นคืออาชีพหนึ่ง ๆ ต้องการบุคคลที่มีความสามารถ ความสนใจ และบุคลิกภาพต่างไปจากอีกอาชีพหนึ่ง

4. การเลียนแบบและบทบาทของรูปแบบ บุคคลส่วนมากจะเลียนแบบบิดามารดาหรือบุคคลอื่นในด้านการประกอบอาชีพ เด็กวัยรุ่นจะสนใจอาชีพโดยการเลียนแบบจากอาชีพของผู้ใหญ่

5. ความต่อเนื่องของการตัดสินใจ การที่บุคคลจะเลือกอาชีพอะไรนั้นการตัดสินใจเลือกจะต้องจัดให้เป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน ทั้งนี้เนื่องจากสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่บุคคลอาศัยอยู่หรือทำงานอยู่ รวมทั้งความนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและประสบการณ์ ดังนั้นการเลือกและการตัดสินใจก็ต้องเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน

6. ช่วงชีวิต กระบวนการเลือกอาชีพเป็นกระบวนการต่อเนื่องตามช่วงชีวิตของบุคคล ซึ่งแบ่งออกเป็นขั้น ๆ ดังต่อไปนี้

6.1 ขั้นการเจริญเติบโต (Growth Stage) เป็นขั้นการเจริญเติบโตทั้งทางร่างกายและจิตใจ แล้วจะไปยุติเมื่อบุคคลย่างเข้าสู่วัยรุ่นประมาณอายุ 14-15 ปี ในขั้นของการเจริญเติบโตนี้

เป็นช่วงที่บุคคลสร้างสม ทักษะและองค์ประกอบอื่น ๆ ที่สำคัญต่อการพัฒนาความคิดรวบยอด (Self Concept) ของตนเอง ในขณะที่เดียวกันประสบการณ์ในชีวิตก็จะทำให้เขาค่อย ๆ เรียนรู้เกี่ยวกับโลกของงานอาชีพ ซึ่งเขาก็จะได้นำความรู้นี้มาใช้ในการตัดสินใจเลือกอาชีพในระยะหลัง

6.2 ขั้นการสำรวจ (Exploratory Stage) อยู่ในช่วงอายุ 15-24 ปี จัดเป็นขั้นสำรวจเกี่ยวกับงานโดยทั่ว ๆ ไป ผสมกับการแสวงหาข้อมูลจากประสบการณ์ทำงาน เด็กจะเกิดความสำนึกในเรื่องของอาชีพว่า เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเขาในช่วงต้น ๆ ของระยะนี้ การมองอาชีวยังอยู่ในลักษณะเพื่อฝันอยู่มาก แต่จะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปเพราะชีวิตเริ่มสัมผัสกับความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เมื่อบุคคลมีความเข้าใจตนเองมากขึ้น ก็จะทำให้บุคคลสามารถเลือกอาชีพได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากขึ้น

6.3 ขั้นการวางรากฐาน (Establishment Stage) อยู่ในระหว่างอายุ 25-44 ปี เป็นระยะเริ่มต้นของการเข้าไปมีประสบการณ์อยู่ในโลกของการทำงาน ซึ่งบุคคลจะมีโอกาสทดลองว่าอาชีพที่เขาเลือกนั้นเป็นเหมือนเช่นความคาดหมายของเขาหรือไม่ ถ้าเผชิญเป็นไปดังที่เขาคาดหวังก็จะอยู่ในอาชีพนั่นต่อไป แต่ถ้าไม่เป็นดังคาดเขาอาจต้องปรับตัวหรือถ้าปรับไม่ได้ ก็อาจจะต้องเปลี่ยนอาชีพก็เป็นได้ ถ้าหากได้งานที่ถูกต้องใจ เขาจะเริ่มปักหลักในการทำงาน ทุ่มเทตัวเองลงในหน้าที่การงานมากขึ้น ขอมรับในอาชีพที่เลือกและแสวงหาความพึงพอใจ จากการทำงานอาชีพนั่น

6.4 ขั้นการสร้างความมั่นคง (Maintenance Stage) จะอยู่ในช่วงอายุ 45-60 ปี เป็นช่วงของการวางความมั่นคงในอาชีพ และวิธีการดำเนินการทำงานของตนต่อไป ความคิดเกี่ยวกับตัวเองและงานอาชีพ จะมีการปรับตัวผสมผสานต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ แสวงหาความพึงพอใจในการทำงาน และพยายามหลีกเลี่ยงในส่วนที่ไม่น่าพึงใจของงานที่ทำ

6.5 ขั้นเสื่อมถอย (Decline Stage) เป็นขั้นที่บุคคลมีอายุ 60 ปีขึ้นไป จัดเป็นช่วงสุดท้ายของชีวิตการทำงาน บุคคลจะทำงานไปตามหน้าที่ เริ่มลดประสิทธิภาพการทำงาน มีความเสื่อมถอยทั้งพลังปัญญา และพลังทางร่างกาย มีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมของงาน ระยะนี้เป็นช่วงที่บุคคลจะถอนตัวเองออกจากโลกของงานอาชีพอย่างจริงจัง

7. แบบฉบับของอาชีพ ขึ้นอยู่กับระดับสังคม เศรษฐกิจ และ โอกาส ซึ่งแบบฉบับของอาชีพนี้ ได้แก่ ระดับความสูงต่ำของอาชีพ ความถี่ในการเปลี่ยนงาน อาชีพบางอย่างทำให้เกิดการเปลี่ยนงานบ่อย แต่อาชีพบางอย่างก็ไม่ต้องเปลี่ยนงานบ่อย

8. การพัฒนาอาชีพควรได้รับการแนะแนว การพัฒนาตลอดทุกช่วงของชีวิตควรได้รับการแนะแนวให้ถูกต้อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาอาชีพอย่างเหมาะสม โดยให้ทดลองฝึกฝนบ้างตามโอกาสอันควร

9. การพัฒนาอาชีพเป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมนี้ ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว การได้รับการศึกษาจากโรงเรียนและสังคม ซึ่งจะเป็นสิ่งช่วยประเมินและแปลความหมายข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจตนเอง ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างควมนึกคิดเกี่ยวกับตนเองด้วย คือทำให้รู้จักตนเอง เช่น รู้จักความสนใจ ความถนัด และความสามารถของตนเอง อันจะทำให้บุคคลรู้จักประเมินประนีประนอมระหว่าง ความสามารถของตนเองกับโอกาสที่จะเป็นไปได้จริง

10. ความเปลี่ยนแปลงของแบบฉบับอาชีพ แบบฉบับอาชีพขึ้นอยู่กับระดับของสังคม และเศรษฐกิจของบิดามารดา สถิติปัญหา ความสามารถ ความสนใจของบุคคลซึ่งไม่คงที่ เช่นเดียวกับการพัฒนาการของบุคคลตามช่วงชีวิต

11. ความพอใจในงานขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล ตำแหน่งและบทบาทของบุคคล บุคคลจะพึงพอใจในงาน ถ้างานนั้นสามารถเข้ากันได้กับวิถีชีวิต ความสามารถ และการได้สวมบทบาทตามที่บุคคลนั้นต้องการ ระดับความพอใจขึ้นอยู่กับระดับของการพัฒนา ความนึกคิดเกี่ยวกับตนเองของบุคคล

12. งานคือวิถีทางของชีวิต การที่บุคคลจะพึงพอใจในวิถีชีวิตของตนเองนั้นขึ้นอยู่กับ การที่บุคคลได้ค้นพบทางออกที่ได้แสดงความสามารถ ความสนใจ บุคลิกภาพและค่านิยมของ บุคคลนั้น ๆ และสามารถกระทำได้ตามบทบาทที่บุคคลนั้นเลือกแล้ว

จากทฤษฎีของซูเปอร์ สรุปได้ว่า การพิจารณาเลือกอาชีพของบุคคลจะเลือกอาชีพโดยมี การสำรวจตนเอง สำรวจอาชีพ และนำความสนใจ ความสามารถ ค่านิยม มาร่วมในการพิจารณา คัดสนใจเลือกอาชีพ

ทฤษฎีพัฒนาการทางอาชีพของไทด์แมนและโอฮารา (Tieddman & O'hara's Theory) ไทด์แมน และโอฮารา (Tieddman & O'hara's, 1963 อ้างถึงใน นวลศิริ เปาโรหิตย์, 2544, หน้า 70-72) เชื่อว่า การตัดสินใจเป็นหัวใจของการพัฒนาการทางอาชีพและแบ่งขั้นตอนการตัดสินใจเลือกอาชีพ เป็น 2 ระยะ คือ

1. ระยะคาดการณ์ล่วงหน้า (Period Anticipation) แบ่งออกเป็น 4 ขั้นย่อย ๆ คือ
 - 1.1 ขั้นการสำรวจ (Exploration) เกิดเมื่อบุคคลพิจารณามองเห็นทางเลือกหลายทาง จึงเริ่มสำรวจทางเลือกเหล่านั้น
 - 1.2 ขั้นเห็นรูปแบบทางเลือกเด่นชัดขึ้น (Crystallization) บุคคลเริ่มมองเห็นว่า ทางเลือกใดที่เป็นไปได้ และตัดทางเลือกที่เป็นไปไม่ได้ทิ้งไป
 - 1.3 ขั้นการเลือก (Choice) บุคคลจะเลือกอาชีพที่ชอบมากกว่าอาชีพอื่น และ จัดอันดับอาชีพที่ต้องการ

1.4 ขั้นเจาะจงตัวเลือก (Specification) เมื่อบุคคลตัดสินใจเลือกอาชีพที่สนใจแล้ว ก็จะไปหาข้อมูลรายละเอียดของอาชีพนั้น ๆ เช่น ลักษณะงาน การฝึกอบรม การหาแหล่งงาน เป็นต้น

2. ระยะการดำเนินงานตามแผนและการปรับตัว (Period of Implement and Adjustment) แบ่งเป็น 3 ขั้นย่อย ๆ คือ

2.1 ขั้นนำตนเองเข้าสู่อาชีพ (Induction Stage) บุคคลก้าวเข้าสู่งานอาชีพที่ได้วางเป้าหมายเลือกไว้ และอาจต้องปรับตัวโดยปฏิบัติตามกลุ่มอาชีพที่เขาปฏิบัติกัน

2.2 ขั้นหัวเลี้ยวหัวต่อ (Transition) เป็นขั้นที่บุคคลพยายามปรับ หรือผสมผสานเป้าหมายของกลุ่มเข้ากับเป้าหมายของตนเอง อาจเป็นการประนีประนอม หรือคล้อยตาม เพื่อกลายเป็นสมาชิกของกลุ่มไปในที่สุด

2.3 ขั้นการอนุรักษ์ (Maintenance) เป็นขั้นที่บุคคลหาความสมดุล ความมั่นคงในงาน เกิดความพึงพอใจว่างานนั้นเหมาะกับเขา

จากทฤษฎีการตัดสินใจเลือกอาชีวดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการตัดสินใจเลือกอาชีพ และการปรับตัวในอาชีพเป็นกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพ และอาชีพ

ประเภทของอาชีพ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม (2538) ได้จัดประเภทของอาชีพไว้ 8 หมวด ดังนี้

หมวด 1 ผู้ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพ วิชาการและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกัน ผู้ปฏิบัติงานอาชีพในหมวดนี้ ได้แก่ ผู้ที่ทำงานวิจัยและนำความสามารถทางวิชาชีพ ความรู้และวิชาการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการงานทางเทคนิค เศรษฐกิจ สังคม อุตสาหกรรม และการปกครอง ทำงานทางวิชาการซึ่งเป็นงานเกี่ยวเนื่องกับงานวิจัย งานพัฒนาและงานปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ และรวมถึงผู้ทำงานทางแพทย์ กฎหมาย การศึกษา อักษรศาสตร์ ศิลปะ บันเทิง ศาสนา และการกีฬา ตัวอย่างอาชีพในกลุ่มนี้ ได้แก่ แพทย์ วิศวกร นักวิจัย นักวิทยาศาสตร์ สถาปนิก ช่างเขียนแบบ ช่างเทคนิควิศวกรรม ทันตแพทย์ พยาบาล นักสถิติ เกษตรกร นักเคมี นักเศรษฐศาสตร์ ครูอาจารย์ นักกีฬาอาชีพ ผู้ประพันธ์เพลง นักดนตรี ช่างภาพ บรรณารักษ์ ฯลฯ

หมวด 2 ผู้ปฏิบัติงานบริหาร และงานจัดการ ผู้ปฏิบัติงานอาชีพในหมวดนี้ ได้แก่ ผู้ออกกฎหมาย กฎและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ผู้พิจารณากำหนดนโยบาย หรือเข้าร่วมในการวางแผนนโยบายขององค์การรัฐบาลและองค์การที่มีรัฐบาล วางแผนงาน จัดระบบงาน สั่งการ หรือศึกษาและตีความในนโยบายและบริหารงานให้เป็นไปตามนโยบาย ตัวอย่างเช่น เจ้าหน้าที่นิติบัญญัติ นักบริหารของหน่วยงานรัฐบาล สมาชิกสภาประเภทเลือกตั้ง ผู้จัดการฝ่ายผลิต เจ้าหน้าที่บริหารของหน่วยงานรัฐบาล เป็นต้น

หมวด 3 เสมียนพนักงาน และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกัน ผู้ปฏิบัติงานอาชีพในหมวดนี้ ได้แก่ ผู้ควบคุมดูแลงานของเสมียนพนักงานที่ทำงานเกี่ยวกับการขนส่งและคมนาคม รวบรวมและเก็บรักษานันทิกทางการเงินและกิจกรรมทางธุรกิจอื่น ๆ รวมทั้งการวางแผนการผลิตและวัสดุที่จะต้องใช้ จัดการเกี่ยวกับการเงินในนามขององค์การและลูกค้า บันทึกราคาหรือเรื่องราวที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรด้วยการจดชวเลข พิมพ์ดีด และวิธีการอื่น ๆ ใช้เครื่องกลสำนักงาน เครื่องโทรศัพท์ และเครื่องโทรเลข ทำงานเกี่ยวกับการไปรษณีย์และการจ่ายไปรษณีย์ภัณฑ์ ดูแลรักษายานพาหนะที่ใช้ในการขนส่งผู้โดยสารและสินค้า และปฏิบัติงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานที่กล่าวถึงข้างต้น ตัวอย่างเช่น ผู้ควบคุมดูแลเสมียนพนักงาน พนักงานบัญชี พนักงานจดชวเลข พนักงานพิมพ์ดีด พนักงานรับ-จ่ายเงิน พนักงานประมวลผลด้วยเครื่องจักร พนักงานจ่ายไปรษณีย์ภัณฑ์ นายสถานีรถไฟ นายไปรษณีย์โทรเลข พนักงานโทรศัพท์และโทรเลข พนักงานเสมียน เป็นต้น

หมวด 4 ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเกี่ยวกับการค้า ผู้ปฏิบัติงานอาชีพในหมวดนี้ ได้แก่ ผู้ทำงานเกี่ยวกับการซื้อขายสินค้าและบริการทุกชนิด และดำเนินการธุรกิจเกี่ยวกับการค้าส่งและค้าปลีก ตัวอย่างเช่น ผู้จัดการค้าปลีกและส่ง ผู้ขายของหาบเร่ เจ้าของร้านค้า ตัวแทนขายประกัน พนักงานขาย ผู้นำเสนอสินค้าตัวอย่าง ผู้ขายทอดตลาด ตัวแทนนายหน้าขายบริการธุรกิจ เป็นต้น

หมวด 5 ผู้ปฏิบัติงานอาชีพด้านบริการ ผู้ปฏิบัติงานอาชีพในหมวดนี้ ได้แก่ ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการป้องกัน บริการบุคคล บริการทำงานบ้าน และบริการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างอาชีพ เช่น ผู้ปรุงอาหาร ช่างตัดผม หญิงรับใช้ ผู้ดูแลรักษาอาคารบ้านเรือน ผู้ซักกรีด ช่างเสริมสวย พนักงานเสริฟ พนักงานดับเพลิง เจ้าหน้าที่ตำรวจ นักสืบ พนักงานรักษาความปลอดภัย มัคคุเทศก์ เป็นต้น

หมวด 6 ผู้ทำงานกลสิกรรม ผู้เลี้ยงสัตว์ ผู้ทำงานป่าไม้ ชาวประมง และพราน ผู้ปฏิบัติงานอาชีพในหมวดนี้ ได้แก่ ผู้ทำงานหรือช่วยทำงานเกี่ยวกับการทำไร่ ทำสวน ทำป่าไม้ ประมง หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เพื่อเพาะปลูก และเก็บเกี่ยวพืช ผสมพันธุ์ เลี้ยงดู ลำหรือดักจับสัตว์ เพาะปลูกและสงวนป่า และเก็บของป่า จับเก็บ และเพาะปลาหรือสัตว์น้ำอื่น ๆ ตัวอย่างอาชีพ ได้แก่ ผู้ดูแลฟาร์ม ผู้เลี้ยงสัตว์ เกษตรกร ผู้ทำงานป่าไม้ ชาวประมง พราน ผู้ทำงานสถานเพาะชำ ผู้ทำงานเพาะปลูกพืชไร่ ผู้ทำงานฟาร์มโคนม ฯลฯ

หมวด 7 ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการผลิตและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกัน ผู้ใช้อุปกรณ์ในการขนส่ง และคนงานหรือกรรมกร อาชีพในหมวดนี้มีจำนวนเกือบ 2 ใน 3 ของจำนวนอาชีพทั้งหมด และโดยที่อาชีพของผู้ปฏิบัติงานในหมวดนี้ มีความแตกต่างกันมากมายจึงมีการจัดแบ่งเป็น 6 กลุ่มอาชีพ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ กลุ่มของผู้ควบคุมดูแลคนงานและหัวหน้าคนงานทั่วไป

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ กลุ่มอาชีพในกรรมวิธีการผลิตขั้นต้น เช่น เป็นผู้ทำงานเกี่ยวกับการขุดแร่ การเตรียมแร่ และการเตรียมวัสดุอื่น ๆ ทำงานเกี่ยวกับการขุดเจาะ การบด การโม่ การรีด การทำให้บริสุทธิ์ การร่อน การเผา การกลั่น ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในขั้นเตรียมวัสดุ เพื่อนำไปใช้ในกรรมวิธีการผลิตต่อไป

กลุ่มที่ 3 ได้แก่ กลุ่มอาชีพในกรรมวิธีการผลิตถัดจากกรรมวิธีการผลิตขั้นต้น ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นอาชีพเกี่ยวกับการประดิษฐ์หรือประกอบ ส่วนใหญ่ทำงานเกี่ยวกับการตัด การขึ้นรูป การเย็บ การเชื่อมต่อ การประกอบ การปรับ และวิธีการอื่น ๆ ที่ใช้ในการประดิษฐ์ หรือ ทำผลิตภัณฑ์หรือชิ้นส่วนของผลิตภัณฑ์ให้สำเร็จรูป รวมทั้งการบำรุงรักษาและซ่อมแซมผลิตภัณฑ์ และชิ้นส่วนต่าง ๆ

กลุ่มที่ 4 ได้แก่ กลุ่มอาชีพของช่างก่ออิฐถือปูน ช่างไม้ และผู้ที่ทำงานก่อสร้างอื่น ๆ ผู้ปฏิบัติงานอาชีพในกลุ่มนี้ อาจถือว่าเป็นกลุ่มย่อยของอาชีพที่ทำงานเกี่ยวกับการประดิษฐ์ก็ได้ เพราะงานที่ทำนั้น เป็นงานที่เกี่ยวกับการประกอบวัสดุต่าง ๆ และผลิตภัณฑ์ที่ทำเสร็จแล้ว เข้าด้วยกัน เพื่อการก่อสร้างโครงสร้างต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานเกี่ยวกับการสร้างอาคาร

กลุ่มที่ 5 ได้แก่ กลุ่มอาชีพที่เกี่ยวกับการใช้เครื่องยนต์และอุปกรณ์ที่ติดตั้งอยู่กับที่ เพื่อเคลื่อนย้ายวัสดุ ผลิตภัณฑ์ และตัวบุคคลจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง การปฏิบัติงานในกลุ่มอาชีพนี้ รวมถึงการใช้เครื่องปั้นจั่นและเครื่องยกของ การติดตั้งสายระโยง การใช้พลั่วจักรกล การใช้เครื่องขุด การใช้เครื่องเกลี่ย และกองวัสดุ การขับรถไฟ รถบรรทุกขนาดใหญ่ รถโดยสาร และยานพาหนะอื่น ๆ

กลุ่มที่ 6 ได้แก่ กลุ่มอาชีพของกรรมกรหรือคนงาน ซึ่งมีได้จัดประเภทไว้ในกลุ่มอื่น ซึ่งได้รวมผู้บรรจุหีบห่อ และผู้ปิดฉลากไว้ด้วย ตัวอย่างอาชีพในหมวดนี้ ได้แก่ ผู้ควบคุมงานผลิต หัวหน้างาน ผู้ทำงานเหมืองแร่ ผู้ข่อยหิน ผู้เจาะบ่อ พนักงานหลอมโลหะ ช่างหล่อโลหะ ช่างชุบ และเคลือบโลหะ ช่างเลื่อยไม้ ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการกลั่นน้ำมัน ช่างทอผ้า ช่างย้อม ช่างปั่น ช่างฟอกหนัง ผู้เตรียมใบยาสูบ ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างทำและซ่อมรองเท้า ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างซ่อม ช่างไฟฟ้า ช่างติดตั้งโทรศัพท์ ช่างถ่ายภาพยนตร์ ช่างเจียรระโน ช่างพิมพ์ ช่างทาสี ช่างจักสาน คนงานหรือกรรมกร พนักงานขับรถ เหล่านี้เป็นต้น

หมวด 8 ผู้รับราชการทหาร

วิระชัย มีชอบธรรม และคณะ (2540, หน้า 2 - 6) ได้แบ่งอาชีพของมนุษย์ออกเป็น 3 ขั้นด้วยกัน คือ

1. อาชีพขั้นต้น เป็นอาชีพที่เกี่ยวกับการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์โดยตรง ได้แก่ การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การขุดแร่ การประมง และการเก็บของป่า เป็นต้น

2. อาชีพขั้นที่สอง เป็นอาชีพที่ต้องการความสามารถสูง รู้จักประดิษฐ์สินค้าสำเร็จรูป และนำวัสดุมาเปลี่ยนแปลงรูปร่างและคุณภาพ เพื่อให้เกิดประโยชน์มากขึ้น ได้แก่ การทำเหมืองแร่ การอุตสาหกรรมผลิตสินค้าสำเร็จรูปต่าง ๆ อุตสาหกรรมในครัวเรือนต่าง ๆ และรวมทั้งอุตสาหกรรมหนักอื่น ๆ

3. อาชีพขั้นที่สาม เป็นอาชีพที่ใช้แรงงาน การบริหาร การบริการต่าง ๆ การค้าขาย การคมนาคม และการขนส่ง เป็นต้น

สถาบันพัฒนาการศึกษาและอาชีพ อัลเบอร์ต้า และคาร์เรีย (Alberta Advanced Education and Career Development, 1998, pp. 44-54) ได้แบ่งอาชีพเป็น 7 กลุ่มอาชีพ ดังนี้

1. กลุ่มงานอาชีพที่ใช้มือปฏิบัติ (Manual Practical) เป็นงานที่ต้องใช้กำลังความแข็งแรงของร่างกาย ตัวอย่างเช่น กรรมกรก่อสร้าง ชวนา ชาวสวน ผู้ดูแลสนามกีฬา พี่เลี้ยงนักกีฬา พนักงานขับรถ พนักงานไปรษณีย์ พนักงานดับเพลิง ภารโรง คนรับซักแห้ง พนักงานเลี้ยงดูสัตว์ เป็นต้น

คุณลักษณะที่เหมาะสมมีดังนี้

ลักษณะนิสัย: ชอบอิสระ ชอบทำงานตามลำพัง เป็นคนคิดค้น

ทักษะ: แก้ ซ่อม ดัดแปลง เก่งด้านกีฬา แข็งแรง

ค่านิยม: ชอบงานกิจวัตร อยู่นอกอาคาร คล่องแคล่วว่องไว เคลื่อนไหวมาก

ความสนใจ: การลงมือทำ การออกกำลังกาย กีฬา สัตว์ ดิน ไม้ และเครื่องมือต่าง ๆ

2. กลุ่มงานอาชีพค้าขาย และช่างฝีมือ (Trades, Crafts) ทำงานโดยใช้มือและใช้เครื่องจักร เช่น ช่างทาสี ช่างปูกระเบื้อง ช่างวางท่อ ช่างกัญแจ ช่างซ่อม พ่อค้า แม่ค้า งานสตัฟฟ์สัตว์ งานจัดสวน เป็นต้น

คุณลักษณะที่เหมาะสมมีดังนี้

ลักษณะนิสัย: ทำงานคนเดียว ทำงานหน้าเดียว

ทักษะ: ใช้มือได้ดีในงานฝีมือ ทำงานเกี่ยวกับตัวเลขดี เกี่ยวกับเครื่องยนต์ดี

ค่านิยม: ความคงที่ การริเริ่ม รู้สึกท้าทายที่จะเห็นผลของงานที่ทำ

ความสนใจ: สิ่งของต่าง ๆ การซ่อม การสร้าง

3. กลุ่มงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Scientific, Technical) ทำงานโดยใช้ความคิด เช่น นักวิจัย นักวิทยาศาสตร์ ช่างเทคนิค นักธรณีวิทยา นักดาราศาสตร์ แพทย์ วิศวกร นักสำรวจ นักเขียนแบบ นักเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ นักวิเคราะห์ระบบคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

คุณลักษณะที่เหมาะสมมีดังนี้

ลักษณะนิสัย: อิสระ ริเริ่ม สนใจใคร่รู้ว่าสิ่งต่าง ๆ ทำงานได้อย่างไร

ทักษะ: คิด ทำแบบทดสอบ เก่งตัวเลขและวิจัย

ค่านิยม: เป็นระเบียบ อิสระในการตัดสินใจ อิสระเรื่องเวลา เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ดี

ความสนใจ: คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เรื่องเกี่ยวกับความคิด

4. กลุ่มงานริเริ่มสร้างสรรค์ (Creative) ทำงานโดยใช้ความคิดและจินตนาการ แสดงตัวเองออกมาในงาน เช่น นักเขียน นักดนตรี นักแต่งเพลง นักเขียนรูป ออกแบบกราฟฟิก นักแปล ผู้สื่อข่าว นักตกแต่งภายใน ช่างแต่งหน้า นักแสดง เป็นต้น

คุณลักษณะที่เหมาะสมมี ดังนี้

ลักษณะนิสัย: ทำงานตามลำพัง ช่างนึกช่างฝัน แสดงออก กล้าเสี่ยง เป็นอิสระ

ทักษะ: ใช้สัมผัสในการฟัง ดู จับ และดม มีวิธีแปลกใหม่ในการทำสิ่งต่าง ๆ

ค่านิยม: เชื่อใจตัวเอง ไม่คงเส้นคงวา ชอบอิสระเรื่องเวลา ใฝ่ใจความรู้ลึกซึ้งของตนเอง

ความสนใจ: ศิลปะ ดนตรี ออกแบบตกแต่ง การแสดง การทำท่าทาง เรื่องราวต่าง ๆ

5. กลุ่มงานอาชีพที่ให้ความช่วยเหลือและงานเกี่ยวกับสังคม (Helping, Social) ทำงานช่วยเหลือผู้คนทั่วไป เช่น ครู ผู้ให้คำปรึกษา นักสังคมสงเคราะห์ ผู้คุม ตำรวจ พยาบาล แอร์โฮสเตส มัคคุเทศก์ นักบำบัด ผู้ประสานงานในชุมชน คนเลี้ยงเด็ก เป็นต้น

คุณลักษณะที่เหมาะสมมีดังนี้

ลักษณะนิสัย: ใฝ่ใจความรู้ลึกซึ้งของตนเอง เข้าใจผู้อื่น รับผิดชอบ เห็นใจและเมตตา ริเริ่มสร้างสรรค์

ทักษะ: ฟัง สื่อสาร ช่วยเหลือ การเป็นผู้นำ

ค่านิยม: ช่วยเหลือ ทำอะไรที่เป็นประโยชน์ ยึดหยุ่น ร่วมมือกับผู้อื่น

ความสนใจ: ผู้คน การสอน การดูแลผู้อื่น การช่วยเหลือ

6. กลุ่มอาชีพธุรกิจ (Business) ทำงานด้านการจัดการผู้คน เช่น คนขายประกัน นายหน้าค้าที่ดิน ผู้จัดการภัตตาคาร ธุรกิจท่องเที่ยว ประชาสัมพันธ์ ผู้นิเทศ ผู้แนะนำสินค้า งานโฆษณา เจ้าของกิจการ

คุณลักษณะที่เหมาะสมมีดังนี้

ลักษณะนิสัย: มุ่งมั่น ต้อรงเก่ง มั่นใจ กล้าเสี่ยง

ทักษะ: การจูงใจ ความเป็นผู้นำ การติดต่อสื่อสาร

ค่านิยม: อิสระ ความร่ำรวย ความสุขสบาย อำนาจ การติดต่อเกี่ยวข้องกับผู้คน

ความสนใจ: ผู้คน การจัดการ การขาย การอภิปราย การโน้มน้าว

7. กลุ่มงานสำนักงาน (Office Operations) ทำงานเกี่ยวกับข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ เช่น นักบัญชี คนจัดการการเงินรถ เสมียน พนักงานพิมพ์ดีด เจ้าหน้าที่ธนาคาร สรรพากร และพนักงานต่าง ๆ เป็นต้น

คุณลักษณะที่เหมาะสมมีดังนี้

ลักษณะนิสัย: มีระเบียบ ทำงานเสร็จตามเวลา ชัดเจน คงเส้นคงวา

ทักษะ: การเขียน การจดบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ การคิดอย่างมีเหตุผล

ค่านิยม: ความมั่นคง ความเป็นระเบียบ ประณีต

ความสนใจ: ตัวเลข ภาษา เครื่องใช้ในสำนักงาน คอมพิวเตอร์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กลุ่มอาชีพซึ่งจัดโดยสถาบันพัฒนาการศึกษาและอาชีพ อัลเบอร์ต้า และคาร์เรีย (Alberta Advanced Education and Career Development) มาเป็นแนวในการสร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อให้บริการสนเทศด้านอาชีพแก่นักเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเลือกอาชีพ

1. งานวิจัยในต่างประเทศ

ริชาร์ดสัน (Richardson, 1993, pp. 2520-A) ได้ศึกษาผลของการเข้าร่วมโปรแกรมพัฒนาการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมการพัฒนาการตัดสินใจเลือกอาชีพ มีการวางแผนและการตัดสินใจเลือกอาชีพดีขึ้น

เดอร์ (Derr, 1997, p. 3402-A) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความพร้อมในการเลือกอาชีพของนักเรียนเกรด 11 ที่อยู่ในมลรัฐออเรกอน ผลการศึกษาพบว่า ประสบการณ์ การได้รับข้อมูลข่าวสาร ความสนใจในอาชีพ ค่านิยมของบุคคล มีความสัมพันธ์กับความพร้อมในการเลือกอาชีพ

ฮามิลตัน (Hamilton, 2001) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตนอกเมือง ผลการศึกษาพบว่า เพศและอายุมีผลต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพ เพศหญิงจะมีความต้องการที่จะรับรู้ข้อมูลและเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพด้วยตนเองเมื่อต้องตัดสินใจเลือกอาชีพสูงกว่าเพศชาย และนักเรียนที่มีอายุมากกว่าจะมีการตัดสินใจเลือกอาชีพสูงกว่านักเรียนที่มีอายุน้อยกว่า

2. งานวิจัยในประเทศ

สุรจิต วรรณรักษ์ (2540, หน้า 77) ได้ศึกษาผลของการใช้ชุดการสอนกิจกรรมแนะแนวที่มีต่อกระบวนการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนวัดพุทธบูชา เขตราชวัตรบวรณะ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการใช้ชุดการสอนกิจกรรมแนะแนว มีกระบวนการตัดสินใจเลือกอาชีพดีกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พันทิพา หิงสุวรรณ (2541, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการปรึกษาเชิงจิตวิทยาทางอาชีพแบบกลุ่มต่อการรับรู้ความสามารถของตนในการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่ได้รับการปรึกษาเชิงจิตวิทยาทางอาชีพแบบกลุ่มมีคะแนนการรับรู้ความสามารถของตนในการตัดสินใจเลือกอาชีพสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนแนะแนวในชั้นเรียนตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

มานี ผลอนันต์ (2541, หน้า 59) ได้ศึกษาผลของการแนะแนวกลุ่มด้านอาชีพที่มีต่อกระบวนการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแหลมสิงห์วิทยาคม อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองซึ่งได้รับการแนะแนวกลุ่มด้านอาชีพมีกระบวนการตัดสินใจเลือกอาชีพดีกว่ากลุ่มควบคุมซึ่งได้รับการสอนปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สมชาย รุจิรพงศ์สิน (2543, หน้า 51-52) ได้ศึกษาผลของการใช้ชุดการแนะแนวอาชีพที่มีต่อกระบวนการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในวิชาชีพทันตแพทย์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองซึ่งได้รับการแนะแนวมีกระบวนการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในวิชาชีพทันตแพทย์สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ดวงรัตน์ กวดกิจการ (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มที่มีต่อกระบวนการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในระดับอาชีวศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนคุรุบุรีพิทยาคม จังหวัดพังงา ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีกระบวนการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในระดับอาชีวศึกษาคืบขึ้นหลังจากได้รับคำปรึกษาแบบกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ

โปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ คือ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่นำเสนอข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปออเพอเรเตอร์ เวอร์ชัน 6.0 ผู้วิจัยนำเนื้อหาวิชา และลำดับวิธีการสอนมาบันทึกเก็บไว้ คอมพิวเตอร์จะช่วยนำบทเรียนที่เตรียมไว้อย่างเป็นระบบมาเสนอให้กับผู้เรียนและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยตรง โดยโปรแกรมคอมพิวเตอร์จะนำเสนอในรูปแบบสื่อประสม ได้แก่ การแสดงข้อความ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เสียง เพื่อดำเนินการสอนเนื้อหาบทเรียนถามคำถามและรับคำตอบจากผู้เรียน ตรวจสอบและแสดงผลการเรียนรู้ในรูปแบบข้อมูลย้อนกลับไปยังผู้เรียน (ถนอมพร เลหาจรัสแสง, 2541, หน้า 16-18)

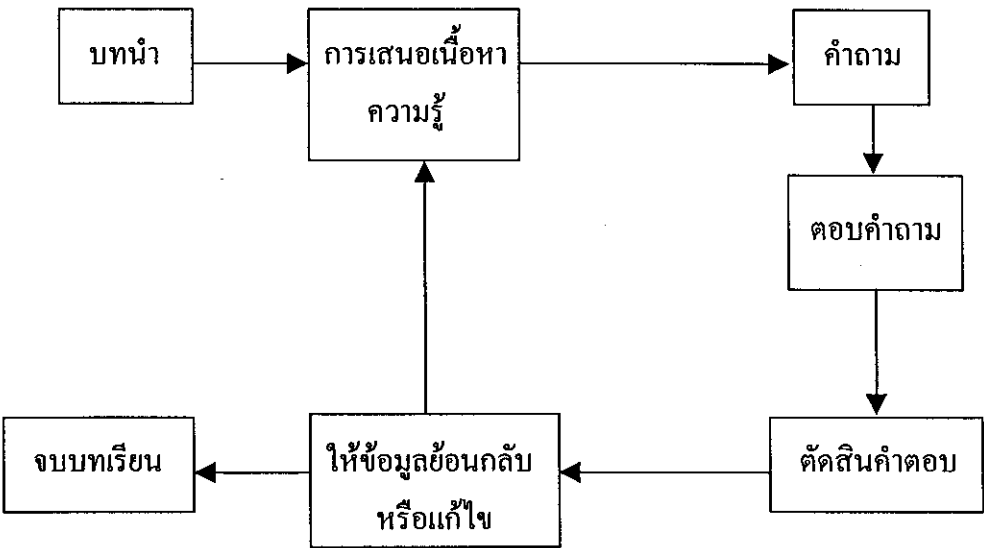
ลักษณะของโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ

ในการนำคอมพิวเตอร์มาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนมีหลายลักษณะขึ้นอยู่กับผู้ออกแบบบทเรียน เพื่อให้การออกแบบบทเรียนได้ครอบคลุม นักการศึกษาหลายท่านได้แบ่งลักษณะของบทเรียนคอมพิวเตอร์ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ (กิดานันท์ มลิทอง, 2536 หน้า 187; ฉลอง ทับศรี, 2537, หน้า 3)

1. การฝึกทักษะ (Drill and Practice) โปรแกรมคอมพิวเตอร์จะประกอบด้วยชุดของคำถามหรือแบบฝึกหัด เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะหรือตอบคำถาม แล้วมีการให้คำตอบที่ถูกต้องเพื่อตรวจสอบยืนยันหรือแก้ไข โปรแกรมในการฝึกทักษะนี้ไม่ได้ช่วยนักเรียนเฉพาะในด้านความจำเพียงอย่างเดียว แต่ยังช่วยฝึกให้นักเรียนได้รู้จักการคิดและวิเคราะห์ด้วย
2. การเรียนการสอน (Tutorials) การเรียนในลักษณะนี้จะเป็นการเรียนรายบุคคล นักเรียน 1 คน ต่อเครื่องคอมพิวเตอร์ 1 เครื่อง โดยคอมพิวเตอร์จะเสนอเนื้อหาวิชาเป็นระบบเรียงกันไปจากเนื้อหาที่ง่ายไปสู่เนื้อหาที่ยาก และมีคำถามเป็นระยะ เพื่อตรวจสอบความเข้าใจ มีการแสดงผลย้อนกลับ ตลอดจนให้การเสริมแรงกับผู้เรียน
3. การสร้างสถานการณ์จำลอง (Simulation) เป็นการจำลองสถานการณ์ให้ใกล้เคียงกับสถานการณ์จริง โดยมีเหตุการณ์สมมติหรือสภาพการณ์ต่างๆ อยู่ในโปรแกรม ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเปลี่ยนแปลง วิเคราะห์ ตัดสินใจ และได้ตอบ
4. การค้นพบ (Discovery) เป็นบทเรียนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองให้มากที่สุด โดยการเสนอปัญหาให้ผู้เรียนแก้ไขด้วยการลองผิดลองถูก หรือโดยวิธีการจัดระบบเข้ามาช่วย บทเรียนจะนำเสนอข้อมูลแก่ผู้เรียนเพื่อช่วยในการค้นพบนั้น จนกว่าจะได้ข้อสรุปที่ดีที่สุด
5. การแก้ปัญหา (Problem-Solving) เน้นให้ผู้เรียนฝึกการคิด การตัดสินใจ โดยมีกำหนดเกณฑ์แล้วให้ผู้เรียนพิจารณาไปตามเกณฑ์นั้น ผู้เรียนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจและมีความสามารถในการแก้ปัญหานั้น ๆ
6. การสาธิต (Demonstration) บทเรียนประเภทนี้จะคล้ายกับการสาธิตของครู แต่มีความน่าสนใจมากกว่า เนื่องจากคอมพิวเตอร์สามารถแสดงทั้งสีได้สวยงามและเสียงที่เข้าใจ
7. แบบรวมวิธีการต่างๆ เข้าด้วยกัน (Combination) เป็นการรวบรวมบทเรียนแบบต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อตอบสนองต่อธรรมชาติของการเรียนการสอน ซึ่งมีความต้องการวิธีการเรียนรู้ในหลายๆ รูปแบบ

ขั้นตอนการนำเสนอโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ

การวิจัยครั้งนี้จะใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในรูปแบบเพื่อการสอน ที่เป็นการเสนอเนื้อหาความรู้แก่ผู้เรียนในรูปแบบของเรื่องราว ข้อความและภาพประกอบ แล้วให้ผู้เรียนตอบคำถามและตัดสินใจว่าจะทบทวนความรู้ที่เสนอไปแล้วซ้ำอีกหรือไม่ โดยแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้



ภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนการนำเสนอข้อมูลด้านอาชีพด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์

ข้อดีและข้อจำกัดของโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ

นักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึงข้อดีและข้อจำกัดของบทเรียนคอมพิวเตอร์ไว้หลายประการ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ (Price, 1991, pp. 5-7)

1. ข้อดีของโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ

- 1.1 ช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน เนื่องจากเป็นประสบการณ์ที่แปลกใหม่สำหรับผู้เรียน
- 1.2 การใช้สี ภาพที่มีการเคลื่อนไหว ตลอดจนเสียงดนตรี จะเป็นการเพิ่มความเหมือนจริงและน่าเร้าใจให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้ ทำแบบฝึกหัดหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ
- 1.3 สามารถแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอน ๆ ให้มีความยาวที่เหมาะสมกับผู้เรียน
- 1.4 สามารถเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อนำมาใช้ในการศึกษารายบุคคล โดยสามารถกำหนดบทเรียนให้แก่ผู้เรียนแต่ละคนและแสดงผลความก้าวหน้าให้เห็นได้ทันที
- 1.5 สามารถโต้ตอบกับผู้เรียนได้ในรูปของข้อมูลย้อนกลับทันทีที่ผู้เรียนตอบคำถาม

2. ข้อจำกัดของโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ

2.1 การนำคอมพิวเตอร์เข้ามามีใช้ในการเรียนการสอน ต้องพิจารณาเพื่อให้คุ้มกับประโยชน์ที่ได้รับ ทั้งค่าใช้จ่าย การดูแลรักษา เพราะคอมพิวเตอร์มีราคาค่อนข้างสูง

2.2 การออกแบบบทเรียนคอมพิวเตอร์ต้องใช้เวลา สติปัญญา และความสามารถเป็นอย่างมาก

2.3 ขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถในการออกแบบ และสร้างบทเรียนคอมพิวเตอร์ในสาขาวิชาต่าง ๆ

จากความสามารถและคุณสมบัติของโปรแกรมอรรถาธิบาย จะช่วยเพิ่มความชัดเจนและความเข้าใจในการสื่อความหมาย ตอบสนองต่อการใช้งานและการเรียนรู้ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้บริการสนเทศด้านอาชีพ

1. งานวิจัยในต่างประเทศ

ไซโมนี (Simeone, 1996) ได้ศึกษาการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่มีต่อความเข้าใจในทักษะทางอาชีพของนักเรียนเกรด 10, 11 และ 12 ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์มีทักษะทางอาชีพสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และจากการสำรวจโปรแกรมคอมพิวเตอร์ยังช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจ และการรับรู้เกี่ยวกับอาชีพมากขึ้น

คาร์เตอร์ (Carter, 1999) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่มีต่อการศึกษาวางอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษากับการสอนปกติ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการศึกษาเกี่ยวกับอาชีพดีกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จากผลการวิจัยและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องยังพบอีกว่า คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพเหมาะสำหรับการเรียนการสอน

เคนเนอร์ลี (Kennerly, 2001) ได้ศึกษาผลการใช้คอมพิวเตอร์แนะแนวอาชีพที่มีต่อพัฒนาการทางอาชีพในวัยรุ่น ผลการศึกษาพบว่า การใช้คอมพิวเตอร์แนะแนวอาชีพช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนาด้านความเข้าใจในการเลือกอาชีพ วุฒิภาวะทางอาชีพ และการตัดสินใจเลือกอาชีพ

2. งานวิจัยในประเทศ

เนตรนภิส แสงฉวีวงศ์ (2540, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลการใช้ข้อสนเทศด้านอาชีพด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์และการสอนของครูที่มีต่อความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอนเป็นกลุ่มทดลอง 20 คน และกลุ่มควบคุม 20 คน ใช้เวลาในการให้ข้อสนเทศด้านอาชีพ 3 ครั้ง ๆ ละ 40 นาที ผลการวิจัยพบว่า

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอาชีพของกลุ่มที่ให้ข้อเสนอแนะด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์หลังการให้ข้อมูลด้านอาชีพสูงกว่ากลุ่มที่ให้ข้อเสนอแนะด้วยการสอนของครู อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อริสรา รุจิราวโรคม (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการใช้โปรแกรมการให้บริการสนเทศด้านอาชีพ โดยคอมพิวเตอร์ที่มีต่อความสอดคล้องในการเลือกอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านสวน (จันทนุสรณ์) จังหวัดชลบุรี โดยการสุ่มอย่างง่ายแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง จำนวน 6 คน และกลุ่มควบคุม จำนวน 6 คน ใช้เวลาในการให้บริการสนเทศคนละ 8 ครั้ง ๆ ละ 50 นาที ผลการวิจัยพบว่า การให้ข้อเสนอแนะด้านอาชีพด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ นักเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอาชีพและมีความสอดคล้องในการเลือกอาชีพสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมที่ไม่ได้รับโปรแกรมคอมพิวเตอร์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เกศินี แจ่มจรรยา (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาต่อที่มีต่อความเหมาะสมในการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี พบว่านักเรียนที่ได้รับโปรแกรมการให้ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาต่อโดยคอมพิวเตอร์มีความเหมาะสมในการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05